

C. IULIUS VEPO

(CIL III 5232 CELEIA, NOR.)

Nagrobnik Vepona, Noričana z rimskim državljanstvom, je vir za kulturno in politično zgodovino južnega Norika v zgodnjерimski epohi, tako rekoč za fazo zasedanja samega, ki spada med najmanj preiskana obdobja v Noriku. Ker je bil spomenik le enkrat obdelan, namreč pred 111 leti, ker ima v sebi še marsikaj, kar je bilo doslej neopaženo ali premalo poudarjeno, in ker je kamen neposreden odraz življenja, ki ga je ustvarilo, ga bom poskusil na novo komentirati, čeprav se zavedam, da se mnoge težave tudi danes ne dajo premostiti.

*

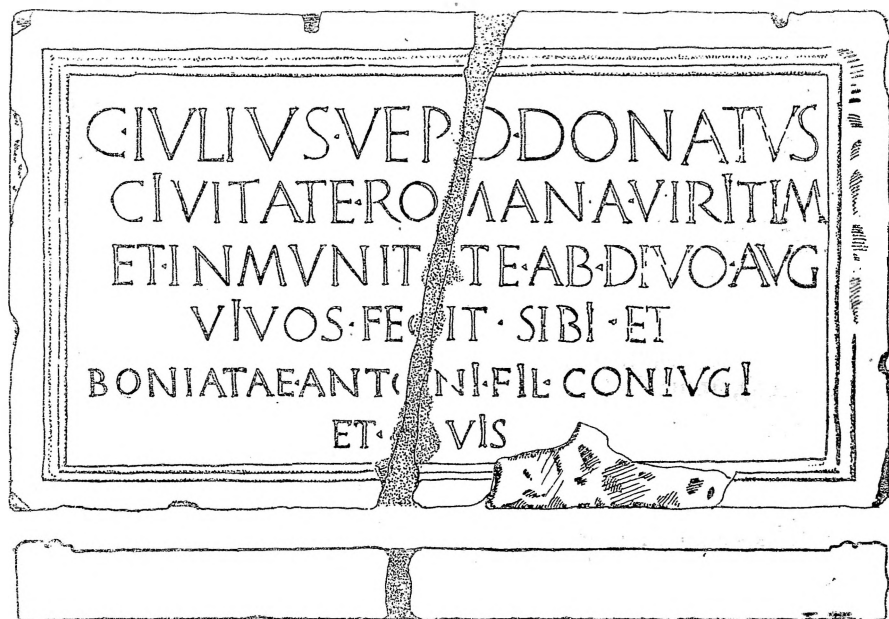
Nagrobnik je iz belega južno-pohorskega marmorja, danes po sredi vertikalno preklan in sestavljen, po robovih delno odkrušen; višina = 99, širina = 177, debelina = 15.5, višina črk = 10.5—5.5 cm (risba 1). Dokaj skrbno in simetrično oblikovan napis obdaja profiliran okvir s širokim robom; žlebasto vezane črke imajo kvadraten obris; besede ločijo trikotno klepane pike. Plošča je uglajena, robovi hrapavi. Na zgornjem robu sta dve kasneje vsekani moznici. — Najden je bil poleti 1840 pod krstnim kamnom cerkve sv. Danijela v Celju, ko so polagali nov tlak (J. G. Seidel, A. Muchar, I. Orožen). Na dvoje razbit spomenik je bil nato vzidan poleg portala v zunanjo steno iste cerkve, kjer je ostal približno do l. 1930, nakar je prišel v celjski lapidarij, kjer je še danes.

C(aius). Iulius. Vepo. donatus | civitate. Romana. viritim | et. immunitate. ab. divo. Aug(usto) | vivos. fecit. sibi. et ¹⁵ *Bo-niatae. Antoni(i). fil(iae). coniugi | et. [s]uis*

I-longa je rabljena nedosledno, a v glavnem pravilno: 2 prvi in predzadnji *i*; 4 prvi in zadnji *i*; 5 drugi, tretji in peti *i*; 6.

J. G. Seidel, Epigr. Excurse, Jahrbücher der Litteratur Bd. 102, Wien 1843, Anzeige-Blatt p. 1 ss. (skrben, analitičen komentar, danes zastarel). A. Muchar, Geschichte d. H. Steiermark I, Graetz 1844 p. 359. I. Orožen, Celska kronika, v Celi 1854 p. 285 n. 1. Henzen, Inscr. Latinarum amplissima collectio III (1856) n. 6405. R. Knabl, Sylloge scripta titulorum Styrien-

sium omnium (codex ducatus Styriae epigraphicus Romanae vetustatis; rk. v Gradcu), Graetz 1862 n. 234 (cit. po CIL III). Th. Mommsen, Corpus inscr. Latinarum III, Berolini 1873 n. 5232. H. Dessau, Inscr. Latinae selectae (Berlin 1897—1906) n. 1977.

Risba 1.

CIL III 5232 Celeia, Nor.

F. R. Abbott—A. C. Johnson, Municipal administration in the Roman empire, Princeton Un. Press 1926, n. 42 (datiran v l. 14 po n. št.). J. Orožen, Zgodovina Celja I, Celje 1927 p. 67, n. 1 (s slabo fot.). V. Ehrenberg—A. H. M. Jones, Documents illustrating the reigns of Augustus and Tiberius, Oxford Clar. Press 1949 n. 360. G. Capovilla, Studi sul Noricum, sep. odtis iz dela Fontes Ambrosiani XXV Miscellanea G. Galbiati I, Milano 1951, 157 (z ne povsem točno podanim besedilom napisa¹).

1.

A. Holder, Altcelt. Sprachschatz III p. 178 smatra cognomen *Vepo* za keltski masc. z osnovo *Vep-* ter obrazilom *-o*.

¹) Njegovo kratko pojasnilo k napisu — *evidentemente si sarà reso benemerito per qualche servizio di beneficiarius, forse in qualità di patronus* — je samovoljno skonstruirano.

Dokazno gradivo, ki ga zanj navaja, se da danes dopolniti oziroma korigirati²⁾:

VEPO. 1. *C. Iulius Vepo*. CIL III 5232 Celeia, Nor. 2. *M. Filo* (dat.?) *Vepo*. CIL III 10183, 24 Saloniae, Dalm. 3. *Vepo Caioni*. CIL III 10795 + p. 2187 add.; 2328, 28 add. Tržišče pri Mokronogu, mun. Neviodunum, Pann. Sup.

VEPOGENUS. *nepos Vepogeni Caleão*. ILS 4576 Camalodunum, Brit.

VEPOTALUS. 1. *Vepotalus*, lončar, ki je delal v najzgodnejši cesarski dobi v Švici. F. Staehelin, Schweiz z. Römerzeit ed. 3, 1948 p. 121, 1 (cf. tudi register). 2. *Adiatullus Vepotali* f. CIL III 5350 prope Fl. Solvam, Nor.

VEPONIUS. 1. *Veponius Avitus*. CIL III 4857 Virunum, Nor. 2. *Vep(onio) Quart[no] mil. leg. [II]. Ital. p. [f].* (dat.). ib. 3. *M. Veponius Maximinus Aug. col. Sarmiz*. CIL III 1516 prope Sarmizegetusam, Dac. 4. *C. Veponius Phoebus*. CIL III 5148 Rimske toplice, mun. Celeia, Nor. 5. *Primus C. Veponi Praesentis ser(vus)*. CIL III 15205^d Sp. Goričica (Unter Goričitschen), mun. Virunum, Nor.

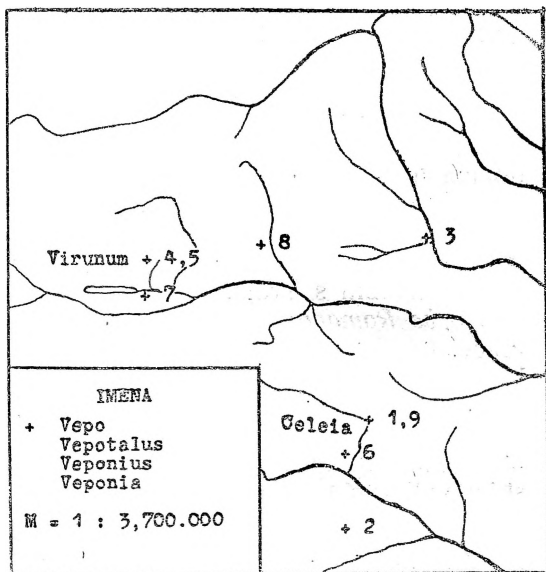
VEPONIA. 1. [*Valeriae* (dat.). CIL III 11665 St. Andrä i. Lavanttal, mun. Virunum, Nor. 2. *Vepon(iae) Bellicinae* (dat., uxor aed. Cl. Cel.), CIL III 5225 Celeia, Nor.³⁾.

Prvo, kar je pri imenskem gradivu, ki bi za komparacije prihajalo v poštev, opaziti, je ločitev na skupino z -n deblom (*Vepo*,

²⁾ Iz njegovega seznama je treba črtati CIL III 13397 = AIJ 213; vstavil pa sem CIL III 10183, 24. Onomastičnih vprašanj se ne dotikam. Podajam le zbrano gradivo, ki bi za bodoča preiskovanja evt. prihajalo v poštev in ki sem ga skušal morfološko grupirati. Zaradi negotovega čitanja sem izpustil CIL VII 58 (*Vepomulus*?).

³⁾ Drugo skupino, ki evt. tudi prihaja v poštev, naj navedem v opombi ker je ne morem do kraja zbrati. VEPUS. 1. *Primus Vepi*. D. Sergejevskij, Spomenik LXXXVIII (drugi razr. 69) Beograd 1938 p. 122 n. 22 z risbo; Grkovci, Livanjsko polje, Dalm. 2. *P. Decius Troucetei Vepi f. Voltin(ia) Esunertus* (iz l. 8 pred n. št.). CIL XII 2628 Genova, Gall. Narb. VEP. —] *C. f. Vepae* (dat.). CIL III 2965 Iader, Dalm. TOGIVEPUS. *Togivepus Optati* f. S. Gabrovec, Arheol. vestnik V 1954, 144 ss.; Straža pri St. Rupertu, mun. Neviodunum, Pann. sup. VEPPIUS. W. Schulze, Zur Gesch. lat. Eigennamen, Berlin 1904 p. 425 našteva ime med lat. kognomeni v Italiji, ki jih pa ne morem fiksirati, ker mi posamezni zvezki CIL, posebno registri, niso dostopni. VEPPIA. *Vepia T. l.* [—]. CIL IX 4448 Scoppito, ager Amiterninus, reg. IV. VEPITTA. *Marcus Sulpicius Vepitta mile(s) leg. XIII g. M. v. E. Vorbeck*, Militärschriften aus Carnuntum, Wien 1954 n. 101. VEP [—]. 1. *M. Vep* [—] *Inv[en]tus*?). CIL III 11275 Carnuntum, Nor. 2. *Nervae Vep*, žig na amfori. CIL XII 5683, 198 Genova, Gall. Narb. VIPO. *Vipo*, s stilusom vrezano na teguli. CIL III 8077, 15 Szent Pál, Dac. VIPUS. *Vipus Scaevaei* f. CIL V 7874 S. Pons, Cemenelum, Alp. Marit. VIPIUS. *T. Vipius Celsi lib. Verecundus*. CIL XII Genova, Gall. Narb. VIPIA. *Er[gl]asiae Vipiae Lacenae ser* (gen.). CIL IX 108 ad Brundisium, reg. II. VIPIIUS. *Vippius Maro Tigridianus*. CIL V 6483 Laumellum, reg. XI. 2. *L. Vippius Li[gl]u[r]*. CIL V 7871 Rajet, Cemenelum, Alp. Marit. 3. *C. Vippio Vippi f. Aberoni* (dat.). CIL V 7961 Cemenelum, Alp. Marit. 4. *Tertia Vippia Vippi* f. ib. VIPIA. 1. *Vippia Cle-*

Veponius) ter na drugo (gl. op. 3) brez njega⁴). Skupina z *-n* deblom je v obravnanem primeru teritorialno omejena prvenstveno na južni Noricum; ostale, z izjemo fragmentarno ohranjene skupine (*Vep-*), pa imajo težišče na področju, ki s keltskim etničnim elementom ni prihajalo v tesnejši stik, je torej razprostranjeno na teritoriju, ki je izven keltske vplivne sfere⁵) (risba 2). Iz tega dejstva samega bi skorajda sledilo, da so nosilci teh imen pripadali vsaj dvema imenskima pa prejkone tudi etničnima skupinama. Vendar je glede etnične pripadnosti teh oblik težko podati točno mnenje. W. Schulze (o. c. 301 ss.) se nagiba k trditvi, da so imenske oblike na *-o* v dokajšnji meri — kar velja predvsem za gradivo na Apeninskem polotoku, vendar še zdaleč ne absolutno — etruščanskega izvora in gredo na originalne obli-

Risba 2

Razprostranjenost imena *Vepo*, njegovih izpeljank ter zloženk. 1 Celeia, 2 Tržišče pri Mokronogu, 3 Fl. Solva, 4 Virunum, 5 Virunum, 6 Rimske Toplice, 7 Sp. Goričica (Unt. Goritschitzen), 8 St. Andrä i. Lavanttal, 9 Celeia.

mentilla. CIL V 7962 Cemenelum, Alp. Marit. 2. *Tertia Vippia Vippi f.* CIL V 7961 Cemenelum, Alp. Marit. VIPINIUS. CIL VI 28988 (cit. po W. Schulze o. c. 101). Časovna opredelitev imen, ki se omenjajo v zvezi z vojaškimi podatki, v glavnem ni problematična; pri drugih bi bila potrebna autopsija; samo sledeči so v tem pogledu doslej analizirani. *Veponius* n. 5: Nowotny, JOeAl V 1902, 177 Bbl.; A. Schober, D. röm. Grabsteine von Nor. u. Pann., Wien 1923 p. 30 slika 22; P. Leber, Carinthia I 140, 1950, 667 s. Abb. 7 — ga datirajo v čas okoli l. 100 po n. št. *Veponia* n. 1: cognomen dopolnjuje H. Thaller, Carinthia I 140, 1950, 149 [Ven]eriae in podčrtuje misel, da je gentile keltskega izvora. Analogije *Veponius* n. 1—4 ter *Veponia* n. 2 navaja kot dokaz za lokalni izvor Vepona tudi J. G. Seidel o. c. *Togivepus* spada nekako v sredino 2. stoletja.

⁴) Da so oblike na *-o*, *-onius* med sabo tesno povezane, je dokazal W. Schulze o. c. 301 ss.

⁵) K tej na Balkanu cf. D. Sergejevski, Japodske urne, GZM Sarajevo V 1950, 45 ss. Glej tudi B. Žganjfer, cit. nižje. I. Čremošnik, Tragovi Kelta južno od Save, diss. Ljubljana 1952 (neobj.).

ke, ki se končujejo na *-u*, kar je tem bolj presenetljivo, ker so imenske oblike na *-u* znane tudi v Noriku⁶⁾. Schulzejevo mnenje bi se za obravnavani primer historično težko zagovarjalo, čeprav je ravno v tem primeru res, da je med etruščanskimi imeni cela vrsta oblik *vipi*, ki se pa seveda vežejo bolj z lat. *Vib-*. D. Rendić—Miočević, VAHD LII, Split 1950, prilog III p. 28 in pass.; LIII 36 smatra obliko *Vepus* brez argumentiranja za ilirsko, prejkone, ker je pač zapis imena (gl. op. 3 s. v. 1) najden v območju province Dalmacije in ker naj bi imel tipično ilirsko onomastično formulo⁷⁾. Medtem se B. Žganjer, Kelti u Iliriku, ib. LIII 18 glede istega imena zopet naslanja na Holderja (torej na zapis *Vepo*) in podčrtuje, da je pojava imena *Vepus* na ilirskih tleh osamljena (cf. op. 5).

Oblike *Vepo(n)* in *Veponius*, *-ia* se pojavljajo osemkrat na ozemlju, ki je bilo delno izrazito keltsko delno pa vsaj močno infiltrirano s Kelti, in enkrat samkrat v Daciji, kjer si tega ni težko razložiti s Trajanovo široko zasnovano kolonizacijo *ex toto orbe Romano*; poleg tega še enkrat v velikem tržišču Salonae. Oblike *Vepus*, *-a* in *Togivepus* so v glavnem s teritorija, kjer je ilirski živelj prevladoval, razen enega primera, ki je seveda zelo tehtna protiutež. Oblike *Veppius*, *-ia*, *Vipius* in podobne so iz srednje in severne Italije delno iz Galije Narb.; fragmentarni zapisi imena pa iz področja, ki je bilo pod keltskim vplivom⁸⁾.

Kakor je značilno za imena na *-o*, nastopa tudi oblika *Vepo* kot cognomen (W. Schulze o. c. 302) masc. gen.; medtem ko filiacijska izvedenka iz njega le kot gentile. Zelo verjetno in z zgodovinskim okvirjem povsem v skladu bi bilo sklepanje, da je oblika *Vepo* (3. deklin.) že prilagojena latinskemu imenoslovju, čeprav ni ohranjenega analognega imenskega zapisa iz predhodne generacije, ki še ni bila pod močnim rimskim vplivom. V ostalem sta tipično nelatinski, čeprav že romanizirani, tudi zloženk *Vepotalus* in *Vepogenus*⁹⁾.

Teoretično bi situacijo, predvsem z ozirom na oblike z *-n* deblom, morda smeli takole začrtati. Domačinsko moško ime *Vepo*, čigar oblike iz predhodne, še ne pod globokim rimskim vplivom stoječe generacije ne poznamo, ker ni dokumentirana, se je rabilo kot cognomen in sicer samostojno ali v zloženkah. Kakor hitro pa se je z razširjanjem državljanstva — s čimer

⁶⁾ M. Falkner, Die norischen PN auf -u und ihre kulturgesch. Bedeutung; Frühgeschichte u. Sprachwiss., hrsgg. W. Brandenstein, Wien 1943, 39 ss. Posebno zanimiv je zemljevid sl. I, ki se delno izredno sklada z našim, sl. 3.

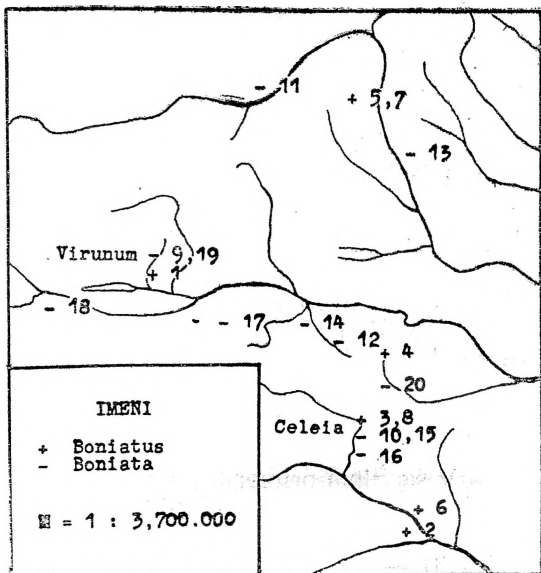
⁷⁾ Ni pa nujno *Primus Vepi (filius)*; lahko tudi *Primus Vepi (servus)*.

⁸⁾ Ker so Veponiji nedvomno iz Norika in se druge imenske analogije s tem korenem v njem ne pojavljajo, bi se dalo s tem zagovarjati dopolnitev CIL III 11275 Carnuntum, Nor. v.: *M. Vep[onius] Inv[entus]*.

⁹⁾ W. Schulze o. c. 94 prišteva *Talus* k sabinskim priimkom. Navedeni imeni sta z izrazito keltskega področja.

se v drugi polovici 1. stol. posebno v Noriku ni skoparilo — dobil možnost priti v krog gentilnih imen tudi dotedanji cognomen *Vepo(n)*, je bilo le-temu priključeno filiacijsko obrazilo *-ius* oziroma *-ia*. In v krog gentilnih imen je lahko prišel samo preko močne domačinske osebnosti, ki je uživala in dobila državljsanske pravice. Ker je celejanski *Vepo* že pripadal v gentilni sklop z imenom *Iulius*, ki so ga potomci lahko samo še podedovali, ne pa spreminjali, sam za to ne prihaja v poštev. Torej je obstajal vsaj še en domačin z imenom *Vepo* oziroma *Veponius*, ki je recimo po prejemu državljanstva ime gentiliziral ter ga posredoval ali potomcem ali oproščencem. In v tej obliki je ime ohranjeno v več zapisih, ki so pa vsi lokalizirani v južni *Noricum* (risba 2). Tako bi za rod v Celeji pokopanega Vepona bilo dovoljeno zaključiti, da izvira iz ozemlja, ki ga omejujejo *Virunum*, *Solva* in *fl. Savi*. Da bi pa *Vepo* po svoji etnični pripadnosti ne bil v Noriku živeči Kelt, bi bilo za to dobo in za ta prostor historično skrajno težko dvomiti.

Enako navaja A. Holder (o. c., s. v.) tudi ime *Boniatus* oziroma *Boniata* kot keltsko. Njegov seznam se da danes za nekaj primerov pomnožiti¹⁰⁾ (risba 3).

Risba 3

Razprostranjenost imen *Boniatus* in *Boniata*. 1 Te-leče (Töltschach), 2 Neviodunum, 3 Celeia, 4 Sv. Vid nad Vitanjem, 5 Geistthal, 6 St. Pavel pri Rajhenburgu, 7 Geistthal, 8 Celeia, 9 Virunum, 10 Celeia, 11 Kobenz, 12 Sp. Dovže pri Slovenjem Gradcu, 13 St. Leonhard b. Graz, 14 Colatio, 15 Celeia, 16 Dol pri Laškem, 17 Luenna, 18 Skočidol pri Beljaku (Gottesthal), 19 Virunum, 20 Stranice

¹⁰⁾ V njem ni CIL III 5265 = AIJ 57; AIJ 13; CIL III 11699 I 8; AIJ 120 ter *Boniata* n. 4. — *Boniatus* n. 4 datira J. Klemenc, Arheol. vestnik IV 1953, 227 ss. s fot., v drugo polovico 2. stol.

Morda bi bilo treba k seznamu priključiti tudi inačice *Bonia* in *Bonio*, ki se po najdiščih pojavljata točno na prostoru — z dvema izje-

BONIATUS. 1. *Aur. Boniatus mil. leg. II. Ital. Severi(anae)*. CIL III 4791 Teleče (Töltschach), mun. Virunum, Nor. 2. *L. Caes. Boniatus* CIL III 10802 Neviodunum, Pann. Sup. 3. *M. Licovius Boniatus*. CIL III 5265 = AIJ 57 Celeia, Nor. 4. *Boniatus Bardonis*. AIJ 13 Sv. Vid nad Vitanjem, mun. Celeia, Nor. 5. *Boius Boniati*. CIL III 5417 Geisthal, mun. Solva, Nor. 6. *Lucius Boniati f.* CIL III 3930 Št. Pavel pri Rajhenburgu, mun. Celeia, Nor. 7. *Suaducia Boniati f.* CIL III 5418 Geisthal, mun. Solva, Nor. 8. *Titulen Boniati*. CIL III 11699 I 8 Celeia, Nor.

BONIATA. 1. *Boniata Cintul*. CIL III 4934 Virunum, Nor. 2. *Boniata*. CIL III 5242 + pp. 1830 et 2285 = AIJ 56 Celeia, Nor. 3. *Boniata*. CIL III 5468 Kobenz, Bez. Knittelfeld, mun. Solva, Nor. 4. *Boniata*. Neobj. Sp. Dovže, okr. Slovenj Gradec, mun. Celeia, Nor. 5. *Cantiae L. f. Boniatae* (dat.). CIL III 5437, 5438 S. Leonhard b. Graz, mun. Solva, Nor. 6. *[Pr]oculeiae [Bo]niatae* (gen.). AIJ 120 Colatio? mun. Celeia, Nor. 7. *Boniatae* (dat.) *Antoni fil.* CIL III 5232 Celeia, Nor. 8. *Boniatae* (dat.) *Secundi f.* CIL III 5151 Dol pri Laškem, mun. Celeia, Nor. 9. *Boniatae* (dat.) *Vindonis f.* CIL III 5076 Luenna, Nor. 10. *Bon[i]atae* (dat.). CIL III 4768 Skočidol pri Beljaku (Gottesthal), mun. Virunum, Nor. 11. *Bonia[ta]e* (dat.). CIL III 4900 Virunum, Nor. 12. *Boniatae* (dat.). CIL III 5285 Stranice, mun. Celeia, Nor.

V številnih primerih pojavljajoče se ime je geografsko tako omejeno, da mora vzbuditi pozornost. Vse kaže, da je bilo v okviru južnega Norika — kjer se izključno pojavlja (cf. risbo 3) — vezano na pripadnike določenih tam živečih rodov in da le-ti pred rimsko zasedbo niso več kot nekaj generacij živeli na tem prostoru, ker bi se ime sicer gotovo razširilo tudi čez meje¹¹⁾. Po rimski zasedbi pa je bila fluktuacija prebivalstva, posebno ženskega, zaradi kmalu dokončane upravne konsolidacije, omejena na minimum. Ženska je postala tedaj ve-

mama — kjer je razprostranjeno ime *Boniatus* ter sta prav tako rabljeni samo kot cognomen. BONIA 1. *Baebiae Boniae* (dat.). CIL III 5074 Luenna, Nor. 2. *Cantiae Iuni f. Boniae* (dat.). CIL III 5437, 5438 S. Leonhard b. Graz, mun. Solva, Nor. 3. *Boniae* (dat.) *Privati f.* CIL III 11595 Št. Peter na Vašinjah (Št. Peter am Wallesberg), mun. Virunum, Nor. 4. *Boniae* (dat.) *Successi f.* CIL III 5107 Št. Vid nad Valdekom, mun. Celeia, Nor. 5. *Boniae* (dat.). CIL III 5444 Reun, fl. Mur, mun. Solva, Nor. — BONIO. 1. *T. F. Bonio Quri(na?) Andautonia eques alae Frontonianae tur. Ingenni*. CIL III 3679 Pann. Inf. 2. *Ulpio Bonioni*. CIL X Napoli. 3. *Bonioni Atti f.* CIL III 5354 Fl. Solva, Nor. — Navedeni izjemi bi ne bilo težko zagovarjati. Posebno zanimiv primer je ime *Bonia* n. 2, kjer se na istem napisu omenja tudi *Boniata* in sicer kot hči. — Cf. tudi: *Boniia Rogata*, CIL VIII 7235; *Boniteius*, CIL VIII 1367; *Bonna*, Esper, Rec. XIII 8932.

¹¹⁾ Izrazito nasprotje temu bi bila n. pr. nekatera ilirska imena, ki so bila prvotno gotovo plemensko vezana, sčasoma pa so zaradi politično-gospodarske fluktuacije prebivalstva prešla v občo rabo, n. pr. *Volt-, Feucion-* itd. Cf. tudi D. Rendić—Miočević, GZM Sarajevo NS VI 1951, 39.

zana na municipalna področja¹²). Izmed vseh zgoraj naštetih primerov, kjer je ime ohranjeno, jih spada 13 v območje med mestoma *Virunum* in *Celeia*; iz najožjega območja Celeje, tako rekoč iz Savinjske doline, jih je 10. Od 12 zapisov ženske oblike imena jih je s področja med mestoma *Virunum* in *Celeia* 9; od teh iz najožjega območja Celeje 6. Torej ni pravega argumenta proti lokalizaciji izvora Veponove žene v področje med obe mesti, tem manj, ker lokalizirajo imenske analogije tudi Vepona v ta geografski krog. Na tem področju nekje je *Boniata* živela (cf. prav blizu nahajajoča se najdišča: Laško, Stranice, Sv. Vid nad Vitanjem. *Celeia* sama) in tod nekje sta Veponova in Antonijeva družina ob opravljanju dolžnosti in službe prihajali v stik. Prostor reže, nota bene, prometna žila *Celeia—Upellae—Colatio—Iuenna—Virunum* z odcepom na *Poetovio*.

Ker je ime *Boniata* domačinsko in lokalno omejeno, je več kot verjetno, da je bil domačin tudi njen oče. A vendar nosi latinsko ime. Torej se da za ta primer že v tedanjem času (med l. 50—30 pred n. št.; gl. nižje) dokazovati neka latinizacija. Boniatin oče *Antonius* oziroma njega starši so morali priti ali prihajati z Rimljani v dotiko in sicer v tako tesno, da so celo ime prevzeli od njih.

2.

Izredni vzroki, na podlagi katerih je cesar podeljeval državljske pravice peregrinom, so morali biti tehtni: ali so bile zasluge odlikovanih pomembne za Rim¹³) ali pa je bila podelitev politična poteza. Oba vzroka sta tudi za obravnani primer verjetna, morda — z ozirom na razvoj, ki je bil Noriku predstinitiran — drugi celo za spoznanje bolj.

Izraz *civitas Romana* označuje juridično pravice, ki jih je človek posedoval v javno- in v zasebno-pravnem smislu kot rimski državljani. Kdor ni bil *civis Romanus* bodisi *optimo* bodisi *minuto iure*, a je živel na rimskem teritoriju, je bil pred zakonom samo *servus* ali *peregrinus*¹⁴). V času julijsko-klavdijske rodovine je bila odlika visoko cenjena in le redkim — največ

¹²) Doslej neizrabljeno dejstvo, ki bo lahko še mnogo koristilo, ne le pri lokalizaciji in določevanju poteka upravnih in etničnih meja. Pričujoča preiskovanja prinašajo tudi dober dokaz, da spada kamen z imenom *Boniata* n. 6 res v prostor med Celejo in *Colatio*; kamen v graškem lapidariju namreč ni lokaliziran.

¹³) Izredno podeljeno državljanstvo se na napisih zelo redko omenja, n. pr. CIL II 159; 1610; III 6785; 14324; VIII 16919; XI 137; 3943. Cf. tudi op. 16. Literarne vire navaja v dokajšnji meri E. Kornemann, RE suppl. I (1903) 313; G. Humbert, DA I 1218. Prim. tudi v. Premierstein, Zeitschrift d. Savigny—Stift. f. Rechtsgesch. Rom. Abt. 48, 1928, 442 ss.

¹⁴) K državljanstvu cf. Th. Mommsen, StR II³ 890 ss.; III 129 ss. Dalje: G. Humbert o. c. 1217 ss. E. Kornemann o. c. 304 ss. R. Kuebler, RE XIX (1937) 689 ss.

Italikom — podeljena. Posebno *Augustus* je bil v tem vprašanju nepristopen in skop, delno v nasprotju s širokogrudnejšim *Cezarjem*¹⁵⁾, in je s tem ceno državljskih pravic dvigal¹⁶⁾.

Nosilec *civitatis Romanae* je pripadal skupnosti kot patricij ali plebejec ter se je mogel že na zunaj odlikovati od ljudi brez državljskih pravic, namreč po imenu in oblačilu. Vkljub sukcesivnim reformam na pritisk latinskega prebivalstva, stremečega po razširjanju predprav — seveda ne izven latinskega kroga —, je finančno-ekonomska aristokracija stalno težila za tem, da bi vzdrževala vsaj niansiranje državljanov v okviru nastajajočega imperija in si na ta način ustvarjala vzvišen položaj. In ker je to uspevalo, faktično ni bil vrh rimske skupnosti *civis optimo iure*, zakaj stopnjo nad njim je ustvarjal *ordo equester*, nad tem pa *ordo senatorius*. Podobno se je, bi dejali, družbeno delilo prebivalstvo tudi v nasprotno smer. Sloje pod državljsani s polnimi pravicami so tvorili *cives minuto iure*, *incolae* in *servi*.

Pri tej tendenci po niansiranju prebivalstva, posebej državljanstva, ki jo dobro čutimo tudi v Avgustovem času, torej pri niansiranju tedaj v glavnem latinskega prebivalstva, je na eni strani razumljiva skopost, s katero je Rim podeljeval te pravice podvrženim deželam z njemu tujim etničnim elementom (cf. op. 14), na drugi strani pa se čudimo, da jih je *Vepo* vendarle prejel. Že sam ta argument bi kazal na njegovo izredno socialno stopnjo med ljudstvom. Kajti če se v strogem pravilu že dela izjema, potem se dela v smislu vladajočega razreda, to je rimske aristokracije, ki je v najboljšem primeru upoštevala kvečjemu drugo plemensko aristokracijo¹⁷⁾. To bi — preneseno na *Noricum* — pomenilo, da bi lahko bili v sklopu

¹⁵⁾ Cf. Suet. Iul. 24, 2. 42, -1. Kornemann o. c. 313.

¹⁶⁾ Suet. Aug. 40,3 *magni praeterea existimans sincerum atque ab omni colluvione peregrini ac servilis sanguinis incorruptum servare populum, et civitates Romanas parcissime dedit et manumittendi modum terminavit. Tiberio pro cliente Graeco petenti rescipsit, non aliter se daturum, quam si praesens sibi persuasisset, quam iustas petendi causas haberet et Liviae pro quodam tributario Gallo roganti civitatem negavit, immunitatem optulit affirmans facilius se passurum fisco detrahi aliquid, quam civitatis Romanae vulgari honorem*. Še druge dokaze za skopost podeljevanja navaja Kornemann o. c. Najbolj zgovorne bodo najbrž številke. Po censusu iz l. 70/69 pred n. št. je bilo 900.000 rimskih državljanov; Liv. epit. (ed. M. Hertz) 98. V dobi sledečih 42 let (*Cezarjeva epoha*) je število poskočilo na 4,063.000 (za to in sledeče številke cf. Res gestae 8); v sledečih 20 letih na 4,233.000 (v to število spada tudi *Vepo*); l. 14 po n. št. pa je bilo vseh rimskih državljanov 4,937.000. Da je od tega odpadlo na province bore malo, je jasno — posebno po pravkar minulih socialnih borbah Italikov ter pri velemestnem značaju Rima samega (cf. F. G. Maier, *Römische Bevölkerungsgeschichte und Inschriftenstatistik*; *Historia* II, Wiesbaden 1954, 318 ss.).

¹⁷⁾ Humbert o. c. C. Jullian, *Gaule* IV 246. F. Vittinghoff, *Röm. Kolonisation u. Bürgerrechtspolitik unter Caesar u. Augustus*; *Akad. Wiss. Mainz* 1952, 11.

anektiranega noriškega kraljestva (l. 15 pred. n. št.) tako kralj kot mnogi rodovni veljaki (ekonomsko vodeči sloj) tudi v novih razmerah privilegirani in postajali celo rimski državljani¹⁸). V to načelno dvomiti zaradi tega, ker za *Noricum* konkretnih dokazov — odštevši obravnanega — še ni, bi ne bilo povsem upravičeno, ker je na razpolago mnogo dokazov per analogiam (n. pr. za Galijo; za *regnum Cottii*; *regnum Bocchi* v Mavretaniji itd.), ki so celo sočasni in s tem to tendenco v cezaravgustejskem času odločilno dokazujejo. Dvomiti v to pa bi za *Noricum* še posebej zaradi tega bilo težko, ker Rimljani niso pustili v tej deželi privilegirane vojaške zasedbene uprave, pa tudi detajlno zasnovane lastne civilne službe pred Klavdijem niso uvajali¹⁹). Iz tega sledi nujno dejstvo, da je v prvih desetletjih po zasedbi ostala večina — posebno nižjega — upravnega dela v rokah domačih funkcionarjev, ki so bili večši seveda tudi latinščine in bili v posesti vsaj delnega državljanstva. Kajti uprava je morala funkcionirati, čeprav kamni, ki edini — in to ne skopo — poučujejo o tem razvoju, za obdobje do sredine 1. stol. po n. št. skoraj ne omenjajo kakega uradnika. Vzrok ni v tem, da ni bilo uradništva, ampak v tem, da skoraj ni bilo Italikov oziroma tujega uradništva (kar jih je bilo, so povečini tudi omenjeni), domače pa tedaj še ni bilo v tem smislu romanizirano oziroma mu še ni prešla v kri navada, vrezavati v kamen zaobljube in postavljati žrtvenike ter napise, kjerkoli bi se le ponudila prilika. Šele sčasoma — vendar pred Tiberijem vsekakor ne — so zasedali uradniška mesta prvi demobilizirani, z romanskim duhom prepojeni domačini, o katerih pričajo tudi prvi lapidarni spomeniki.

Vprašanje, ali je bil *Vepo* rimski državlján *optimo iure* ali pa je imel samo *ius Latii*, moram pustiti odprto. Komentatorji sicer brez izjeme interpretirajo izraz *civitas Romana* na napisu kot *civitas optimo iure*²⁰); v isti sapi pa domnevajo, da so prebivalci Norika dobivali popolno državljanstvo preko *ius Latii*²¹). Tudi epigrafske analogije navajajo sicer k temu, da izraz označuje *civitatem optimo iure*. Vendar je zgodovinsko verjetnejše mnenje, da je imel *Vepo* samo *ius Latii*. To bi potrjevalo dejstvo, da ne omenja svoje pripadnosti k *tribus*²²), in tudi splošno zgodovinsko razmotrivanje samo o položaju v najzgodnejši dobi rimskega Norika. Bilo bi zares presenetljivo, če bi bil

¹⁸) C. Jullian l. c. in pass. Vittinghoff o. c. 25. RE X 577 v. Cottius.

¹⁹) N. pr. CIL III p. 588. R. Egger, Führer d. Mus. in Klagenfurt p. 3 s. R. Polaschek, RE XVII 987. E. Swoboda, Carnuntum² 1953 p. 26.

²⁰) N. pr. Th. Mommsen, StR II 891 s. III 132; Humbert, DA 1219, 79; E. Kornemann o. c. 313.

²¹) Jung, Wiener Studien XII 1890, 107 s. DA III 978 ss.; cf. n. pr. za Alpes Cottiae ib. IV 724.

²²) Zadevno lit. navaja zbrano F. Staehelin, D. Schweiz in röm. Zeit³ 1948, 242 op. 7.

v posesti polnih rimskih pravic, ki jih je Avgust tako nerad podeljeval.

Isti viri, ki izpričujejo skopost v podeljevanju državljan-skih pravic, poudarjajo tudi, da so bile za dosego potrebne ve-like zasluge za državo (ali cesarja). Na široko podeljevanje teh pravic v Noriku tedaj ne moremo računati, ker je bil komaj anektiran; šele pol stoletja kasneje so dosegla prva mesta mu-nicipalne pravice in meščani državljanstvo. Skrajno neverjetno bi bilo tudi, da bi si ga bil *C. Iulius Vepo* zaslužil kot legionar ali borec v pomožnih enotah, ker — prvič — svoje vojaške dobe na napisu ne omenja, kar bi bilo neobičajno; in ker je — drugič — prejel tudi imuniteto, te pa vojaki pri odpustu niso do-bivali²³). Vse kaže, da je ozadje te odlike drugačno, saj je na nagrobniku posebej poudarjeno, da je državljsansko pravico pre-jel *viritim*. Preostaja torej še ta možnost, da je kot civilist izka-zal državi (ali Avgustu) tehtno pomoč. *Vepo* je s svojim zadrža-njem in vplivom ob času zasedbe najbrž pripomogel, da je okupacija potekla mirno in gladko — in to bi najverjetneje bila pot, po kateri bi bil južno-noriški domačin in veljak iz Celeje kot civilist prišel v stik z imperijem.

Immunitas je določevala privilegirano osvoboditev od *mu-nera*, to je finančne, uradne ali delovne obveznosti do osebe, mesta ali države; deležni so je mogli biti pač vsi, ki so imeli v korist skupnosti kakršnekoli izredne dolžnosti in bremena, n. pr. meščani, vojaki, korporacije ali njih člani ter cela mesta. *Caesar* in *Augustus* sta jo podeljevala le z zakonitim poobla-stitlom senata ali z lastnim dekretom²⁴). Važno je poudariti, da je bil pred podelitvijo — ki že iz tehničnih razlogov ni mogla hipoma slediti n. pr. rimski osvojitvi dežele, medtem ko je upravljanje in upravno poslovanje tudi v tem času moralo funkcionirati — prebivalec v zasedenem Noriku, *Vepo*, *municipes* v pravem pomenu besede. Torej nosilce bremen, od katerih je bil kasneje oproščen. Sicer pa je razumljivo, da je upravno poslovanje takoj zajelo ljudstvo in razumljivo tudi, da je nova oblast v veliki meri takoj potrebovala domače fizično in eko-nomsko sodelovanje: torej bremena. Nedvomno je pri tem stanju imuniteta bila mišljena v osnovi kot odlika.

Da pa iz dejstva o podeljeni imuniteti ni mogoče zaklju-čiti, kdaj in zakaj jo je *Vepo* prejel, bi kazalo že samo sle-deče argumentiranje. Po Suet. Tib. 49, 2 — *plurimis etiam ci-vitatibus et privatis veteres immunitates et ius metallorum ac vectigalium adempta* — je *Tiberius* v dokajšnji meri ukinjal tudi imuniteto. Veponu je ni. Možno je torej, da je bil *Vepo* uradni funkcionar (gl. niže), da je prejel privilegij na Tiberijevo

²³) v. Premierstein o. c. 471 s. CIL XVI (1936) n. 25; app. n. 12.

²⁴) v. Premierstein o. c. 466 ss. Kuebler, RE XVI (1933) 650.

pobudo (v toku bojev med l. 12—9 pred n. št.) ali ga pa ukinjanje le slučajno ni zadelo.

Besedica *suis* na napisu ne označuje toliko njegove vsekakor obsežne *familiae*, ampak bolj ožje sorodstvo, ki je bilo v Avgustovi diplomii morda upoštevano. Kajti z državljanstvom je moral dobiti *conubium*, torej državljanstvo za ženo in potomce, zelo verjetno pa tudi za ožje sorodstvo²⁵⁾.

C. Iulius Vepo si je dal vklesati napis na pripravljenem grobnem prostoru, še ko je sam živel, cesar *Augustus*, ki mu je bil podelil državljanске pravice, pa je bil medtem že češčen dot *divus* (umrl l. 14 po n. št.). Nagrobnik si je dal postaviti, najverjetneje, za Tiberijevega časa najbrž kmalu po Avgustovi smrti (recimo med l. 15—25 po n. št.); kajti, da bi bil *Vepo* doživel Klavdijev čas in tedanji razmah naselbine, je že po prirodnem presojanju malo verjetno, ker bi v najugodnejšem primeru imel tedaj blizu 100 let. V kolikor bi smeli za ponaazoritev uporabiti številke, bi utegnili biti njegova domnevna starost tedaj 65—75 let. Na drugi strani pa je bila njegova domnevna starost, ko mu je bilo državljanstvo podeljeno, 35—45 let, kar moramo pri tedanjih razmerah smatrati za starostni minimum ob podelitvi pravic tujerodnemu človeku. Na osnovi teh številk bi največja verjetnost kazala na to, da mu je bilo državljanstvo podeljeno nekako med leti 20—10 pred n. št., kar bi potrjevala tudi analiza ženine starosti, ki je ob postavitvi nagrobne plošče morala znašati vsaj 50—60 let in bi bila rojena nekako med l. 45—35 pred n. št.²⁶⁾

V tem časovnem obdobju prihajata v poštev dva markantnejša dogodka. To sta priključitev pokrajine²⁷⁾ okoli l. 15 in Tiberijevi boji po zasedbi prostora med Dravo in Donavo²⁸⁾ l. 12—9. Od obeh ima prvi, kot rečeno, dokaj večjo verjetnost, da mu je nudil priliko za odlikovanje.

3.

Razmeroma tesni rimsko-noriški odnosi so bili prvotno v enaki meri vezani na strateški značaj vzhodno-alpskega prostora, ki je bil pomemben zaradi znamenitih in za severno Italijo tako važnih „Kraških vrat“, in na neko še ne preiskano medsebojno naklonjenost naseljenišтва, ki pa je mogla imeti

²⁵⁾ Cf. tudi F. Vittinghoff, Zeitschr. Sav. Stift. Rom. Abt. 68, 1951, 457.

²⁶⁾ Gl. niže.

²⁷⁾ Iz obilne literature samo nekaj novejša: E. Swoboda, Zur Occupation von Noricum, Klio 28 Leipzig 1935, 180 ss. s potrebnimi citati (zagovarja mnenje, da se je zasedba izvršila okoli l. 9 pred n. št.; cf. njegov Carnuntum² p. 192, kjer jo datira v še kasnejše obdobje). E. Polaschek, RE XVII (1936) 976 s. R. Egger, Oberösterreich in röm. Zeit, kjer zagovarja čas zasedbe v l. 14, mi ni dostopen.

²⁸⁾ N. pr. M. Abramič, Poetovio, Ptuj 1924, 11.

seveda tudi zgolj ekonomsko bazo. Kajti noriški prostor je bil prebivalcem italskega polotoka že iz prazgodovinskih časov razmeroma dobro znan po svojem rudnem bogastvu. Iz antičnih pisanih virov samih pa so medsebojni stiki zaznavni šele s pričetkom 2. stol., takoj pač ko so Rimljani zavrnili v severni Italiji zasidrane Kelte in zgradili Akvilejo²⁹). Zbliževanje z Rimom je noriški svet sčasoma notranje prekvaševalo. V sredini 2. stol. morda le po malem, pozneje bolj in bolj je pronical z onstran Alp nov pogled predvsem na socialni red in nov duh med ljudi. Novosti so delno uvajali trgovci, delno vračajoče se pomožne in najemniške enote, delno rimski živelj direktno. Da so se n. pr. v cezaro-avgustejskem času in že poprej vsaj tisti, ki so živeli pod temi vplivi, privajali na rimske institucije, na rimski modus vivendi, dokazuje najbolj dejstvo, da se *Noricum* rimski zasedbi takorekoč ni upiral. Noriški svet je bil namreč zaradi političnega in ekonomskega sodelovanja z Rimom že tako prežet z latinskim duhom in oportunističnim trgovskega in plemiškega stanu je moral biti tolikšen, da je zasedba potekla brez incidenta³⁰), več ali manj celo z odobravanjem naseljencev oziroma vladajočega in upravljalnega razreda. Rimljanom je uspelo zasesti ves *Noricum* v teku enega samega poletja in v vsej antični literaturi ne najdemo niti ene nesporne omembe kakega bojevanja. Tako bi spričo naklonjenosti prebivalstva bilo v resnici nespametno po zasedbi uvajati rimsko nižje uradništvo, kar bi pomenilo zapravljanje na drugih sektorjih imperija bolj potrebnih ljudi in hkrati spreminjanje dežele v provinco, česar Avgust ni niti hotel niti — zaradi stare zvestobe in principa *aequitas Romana* — ni mogel storiti. Pustil ji je na zunaj staro upravno formo z domačimi uradniki, kar je bilo tem prirode, ker moramo domnevati v Noriku tudi za obdobje svobode neko upravno tradicijo oziroma prakso upravljanja večjih ali manjših distriktov. Delo je nadziral in usmerjal po svojem prokuratorju, ki je moral prejkone stati ob strani noriškemu svetu in kralju. Pod Tiberijem so zasedli uradniška mesta prvi dosluženi, v rimskem duhu sistematično izšolani veterani. Ta zamenjava osebja na eni strani, na drugi pa odmiranje starega, oboje je moralo biti do Klavdija zaključeno. Klavdij je deželo preuredil v navadno provinco, ki pa je v rimskih historičnih delih tradicionalno še za naprej ostajala v osnovi delno morda nerazumljen kuriozum z imenom *regnum Noricum*.

²⁹) To največ z namenom, da bi zavarovali severo vzhodno Italijo oziroma omogočili dobro izhodiščno bazo svojim pohodom (iz Akvileje je bila 5 let pozneje osvojena Istra) ter paralizirali sukcesivne pritiske z Balkanskega polotoka. E. Švoboda, Octavian u. Illyr., Wien 1932, 13 ss.; 79 (z navedb. lit.). B. Saria, Rom u. d. Südosten im Altertum, Südost-Forschungen XII 1953, 5 ss.

³⁰) Cf. tudi CIL III p. 588.

Vprav pod Klavdijem je bila *Celeia* izbrana za upravno središče, ki mu je bil dodeljen določen teritorij, iz česar bi smeli sklepati, da je bila že preje vsaj manjši upravni center; Plinij ga imenuje *oppidum*. In iz Celeje je izviral ugledni naseljenec *Vepo*, ki se je zdel Avgustu — kot n. pr. plemenski veljaki — posebej potreben, prejkone zaradi vpliva, ki ga je lahko izvajal na staro naseljenišstvo in pa zaradi upravne službe, ki jo je mogel uspešno opravljati. Tendencia je bila, kot rečeno, podeljevati državljsanske pravice prav takim ljudem, jih s tem navezati nase ter obenem osposobiti za službo, za katero je bila *civitas* predpogoj. Pri Veponu bi mnenje, da je opravljal tako delo, potrjevalo tudi dejstvo, da je posebej prejel imuniteto, ki se tedaj ni podeljevala skupno z državljanstvom in so jo prejeli predvsem višji upravni funkcionarji⁸¹). Seveda je moral pri takih odlikah imeti še posebne zasluge in teh ne bo iskati drugje kot v specialnem zadržanju ali ob času zasedbe ali v času Tiberijevih bojev, ko je igral veliko vlogo morda ravno njegov vpliv na rojake. Ker je bila dežela zavzeta brez preliivanja krvi in v teku enega samega poletja, Veponu kakih izdajalskih ali podobnih dejanj nismo upravičeni prisoditi.

Kako se je v celejanskem naselju odražal prehod oblasti, ne moremo prav ugotoviti, ker ni na razpolago primerne gra-diva. Šele za obdobje kmalu po Avgustovi smrti, ko si je dal *Vepo* izdelati nagrobni kamen, nam prav ta — ne da bi mu delali kakršnokoli miselno ali kombinacijsko nasilje — daje zanimiv vpogled v življenje in organizacijo Celeje. Obstoje v enakomernem duktusu izdelanega nagrobnika priča o roki izvežbanega kamnoseka, ki je moral imeti za sabo učno dobo. Ta vsekakor ni potekala kje v Noriku, ampak verjetno v bližnji Akvileji, kar potrjuje tudi oblikovanje kamna, črk in predvsem antikvarni tekst napisa, ki ima paralele v severni Italiji⁸²). Preseneča dejstvo, da se je kamnosek usidral v noriški postojanki *Celeia*; že samo to dejstvo namreč predpostavlja določeno stopnjo romanizacije. Nič nenavadnega ni, da je bil kamnosek v Ptuju — ker *Poetovio* je bila legijsko taborišče; ogromna večina naseljenišva ni bila domačinskega pokolenja, marveč italskega, kateremu je bilo postavljanje kamenitih spomenikov (nagrobnikov, žrtvenikov, raznovrstnih napisov, okrasov in stavbnih členov) prirodni monumentalni način izražanja. Drugače v Celeji. Doslej ni dokazano, da bi v predzasedbenem obdobju v noriškem področju obstajala kamnoseška obrt⁸³). Da se je torej takoj po aneksiji lahko tako razmahnila, da je kamnosek našel v naselju zase

⁸¹) Ch. Lœcrivain, DA III 2040.

⁸²) Naj zadostuje nekaj primerov iz Istrije: I. It. X Pola 89. 109. 122. 681. Tergeste 3. 60. 86. 117. Histria septemtr. 16. 187.

⁸³) A. Schober, Zur Entstehung u. Bed. d. prov.-röm. Kunst, JOeAI XXVI (1930) 9 s.

življenske pogoje — oziroma, v kolikor ne bi bil sam svoj gospodar, da se je gospodarju „splachal“ — priča, da je tedaj med Celejani potreba in romanska težnja po delih v kamnu že obstajala. Duh ljudi je bil v novih kolosekih, velik prelom s starosvetnostjo se je bil že izvršil. Ne smemo namreč ob tem pozabiti na več ali manj odločujočo rabo lesa in ilovice v arhitekturi mlajše železne dobe v tem predelu Evrope, kjer so celo za učvrstitev stavbnih temeljev ali za utrdjena dela porabljali kvečjemu lomljeno kamenje. V prvih desetletjih po zasedbi je torej domačinsko naselje Celeia z naročili že lahko preživljalo kamnoseka. Ugovor, da bi le-ta prihajal priložnostno v naselje, bi zavračal material Veponovega nagrobnika: južno-pohorski marmor, ki so ga Rimljani nato vsa štiri stoletja lomili. Razmeroma oddaljene kamnolome marmorja, ki so zvezani z velikimi stroški, pa so morali — potem ko je sploh nastala potreba po boljšem kamnu — najprej odkriti³⁴⁾, urediti prevozne možnosti, zagotoviti delovno silo ter ga prevažati na mesto.

Tekst in kamen sam kažeta, kot rečeno, na severo-italske vzorce, obstoj kamnoseškega obrtnika pa dovoljuje nadaljnji sklep: v postojanki se je moralo razmahniti tudi stavbarstvo³⁵⁾ in z njim je nastopila potreba po celi vrsti obrtnikov in delavcev. Nadalje smemo iz nagrobnika, ki si ga je bil naročnik že za časa svojega življenja naročil, sklepati na obstoj odmerjene grobne parcele, kar predpostavlja neko organizacijo, ki je tudi za to skrbela. Vsi prejšnji elementi bi kazali, da je v tedanji dobi obstajala v naselju določena nasebinska uprava: grobišče je bilo namreč urejevano, gradilo se je, prenavljalo, obstajal je kamnolom, za katerega je bila potrebna delovna sila, v antiki izključno suženjska ali kazenska; *Vepon* je prejel imuniteto, torej imel odmerjena in evidentirana posestva, obstajati je morala skratka ustanova, ki je vse to nadzirala.

Latinsčina je postajala v kraju izključni jezik. Na dlani je, da je morala prodreti v *Noricum* — kot zgoraj nakazano — že davno prej. Ljudje, predvsem plemstvo in prvaki, pa so morali poznati ne le jezik, ampak tudi osnovne pravne in upravne institucije, da se je izjemno stanje delnega samoupravljanja sploh moglo ostvariti. Povsem v skladu s takim stanjem je tudi romaniziranje imen, tako osebnih kakor nasebinskih; še bolj značilen — seveda prvenstveno za ta primer — pa je n. pr. Veponov docela romanski pogled na življenje in smrt ter grob: tekst v rimskem slogu, nagrobni kamen, grobna parcela ob

³⁴⁾ Prim. najdišča, ki jih navaja B. Saria, Archäol. Karte v. Jugosl., Blatt Rogatec (Zagreb 1989), zemljevid; cf. tudi J. Klemenc, Arheol. vestnik IV 227.

³⁵⁾ Prim. Šentalensko goro (Magdalensberg) pri Virunumu, ki ima v istem obdobju razvito civilno gradbeništvo sedaj arheološko dokumentirano (delna poročila o izkopavanjih v posameznih letnikih Carinthe 1).

cesti, ponos nad doseženimi pravicami rimskega državljan. K poslednjemu naj na tem mestu pripomnim še enkrat: državljanstvo, ki ga je odobril *Augustus*, je Veponu nek d o podelil, nedvomno cesarski namestnik ali zastopnik in to ne skrito, marveč očitno, da je vzpodbujalo okolico in očitovalo rimsko veličastje. Podelitev je bila nagrada, o tem bi bilo težko dvomiti, ker je analogen dokument skrajno redek. Gotovo pa je bil v podelitvi tudi namen: namreč pridobiti človekovo pomoč in njegov vpliv. Vpliv nad sorojaki in pomoč v upravnem delu. Obstajalo je torej okolje, ki naj bi privilegije upoštevalo in ki jih je znalo ceniti.

Ljubljana.

J. Šašel.

ZUSAMMENFASSUNG

J. Šašel: C. IULIUS VEPO

Die Inschrift am Grabstein des römischen Staatsbürgers, gebürtigen Norikers, *C. Iulius Vepo* ist eine interessante Quelle für die frühe süd-norische Geschichte. Da das Monument nur einmal — vor 111 Jahren — bearbeitet wurde und es noch manches birgt, was zu wenig beleuchtet ist, soll es neu kommentiert werden, obwohl manche Schwierigkeiten noch immer nicht zu beseitigen sind.

Den Grabstein bildet eine weiße, heute vertikal zerbrochene und zusammengesetzte glatte Marmorplatte vom südl. Pohorje, die an den Rändern teilweise beschädigt ist; H=90, B=177, D=15,5, Bh=10,5—5,5 cm (Abb. 1). Die symmetrisch gruppierten Inschriftzeilen sind vom profilierten Rahmen mit breiten Rand umgeben; rinnenartig eingeschnittene Buchstaben haben quadratische Form, die Worte sind durch dreieckige Punkte getrennt. Am oberen Rand zwei recente Dübellocher. — Gef. im Sommer 1840 unter dem Taufbecken der Kirche St. Danielis in Celje. Das zerbrochene Monument wurde an der Außenseite der Kirche links vom Portal eingemauert, wo es bis ungefähr 1930 verblieb, als es vom Celeia-Lapidarium übernommen wurde. — Text s. oben. — *I-longa* nicht konsequent, doch richtig gebraucht, s. Abb. 1. Lit.-Angaben s. oben.

Eine Zusammenstellung der Namen mit der Wurzel *Vep-* und der Endung *-o* s. im slov. Text; die übrigen, nicht restlos kompletierten Namenanalogien aber in der Anm. 3. Das Namenmaterial läßt sich in zwei Gruppen teilen: in eine mit *-n* Stamm (von 10 Beispielen 8 aus dem südnorischen Raum, 1 aus Dacia und 1 aus *Salonae*) und eine andere ohne denselben, die sowohl im keltischen bzw. keltisch infiltrierten Raum als auch im illyrischen ausgebreitet waren. Theoretisch wäre für die erste Gruppe die Situation so zu erfassen, daß der einheimische Name *Vepo*, der als cognomen entweder selbstständig oder in *composita* gebraucht wurde, schon in der zweiten Hälfte des 1. Jh. n. Chr. in die *nomina gentilitia* aufgenommen wurde, wohin er aber nur vermittlels einer starken einheimischen Persönlichkeit, die das *ius civitatis* erhielt, gelangen konnte. Demzufolge existierte in der peregrinen Bevölkerung Noricums noch wenigstens ein *Vepo* bzw. *Veponius*, der nach Erhalt des römischen Bürgerrechtes den Namen gentilisierte und ihn seinen Nachkommen bzw. Betreuten vermittelte. In dieser Form ist der Name mehrmals dokumentiert, doch bemerkenswerterweise immer im südnorischen Raum (Abb. 2).

Die Dokumentation der Namen sowohl *Boniatas* und *Boniata* als auch der höchstwahrscheinlich hierher gehörigen Formen *Bonia* und *Bonio* (Anm. 10) s. im slov. Text. Die Verbreitung beider Namensgruppen ist ebenso auf den südnorischen Raum beschränkt (Abb. 3); es scheint erstens, als ob der Name stammgebunden wäre und zweitens, daß seine Träger nur einige Generationen dort sesshaft gewesen waren, da er uns sonst auch anderswo begegnen würde, wie es andere, z. B. illyrische Beispiele zeigen. Nach der Okkupation aber wurde die Fluktuation der Bevölkerung, besonders der weiblichen, wegen der bald folgenden Verwaltungskonsolidation auf ein Minimum herabgedrückt. 13 von 20 Beispielen fallen zwischen *Celeia* und *Virunum*, davon 10 nach *Celeia* bzw. Umgebung. Von 12 Beispielen der fem. gen. sind 9 aus dem Raum *Celeia*—*Virunum*, davon 6 aus dem engeren *Celeia*-Gebiet. So wäre gegen die Lokalisation des Weibes *Boniata* in den Raum zwischen beiden Städten fast nichts einzuwenden, besonders da den Namenanalogien nach auch *Vepo* selbst in diesen geographischen Kreis (der von der Poststraße *Celeia*—*Virunum* mit der Abzweigung nach *Poetovio* durchschnitten ist) gehört. Es ist anzunehmen, daß auch *Boniatas* Vater *Antonius* ein Einheimischer ist — schon für die Jahre 50—30 v. Chr. mit lat. Namen dokumentiert! Wahrscheinlich stand er bzw. seine Eltern mit den Römern in so enger Beziehung, daß dieser Eigenname übernommen wurde.

Für Rom war der Ostalpenraum seit dem 3. Jh. strategisch überaus wichtig (Karsttor!); es muß aber dessen ungeachtet auch eine (noch nicht genau erforschte) gegenseitige Zuneigung der Bevölkerung beiderseits bestanden haben, deren Ursache vielleicht nur in den ökonomischen Beziehungen zu suchen ist. Besonders der Handel hat die norische Welt innerlich durchsetzt, immer mehr drang vom Süden eine neue Ansicht auf die Verwaltungs- und Sozialordnung. Doch wurden die Neuerungen nicht nur von Händlern, sondern auch von Rückkehrern aus den Hilfs- und Soldtruppen und vom römischen Element direkt popularisiert. Jene, die unter diesen Einfluß gerieten, wurden in den römischen *modus vivendi* eingeweiht und eingeführt. Dies beweisen konkrete römische Relikte aus der Zeit vor der Besetzung; keltische Münzen zeigen sichtbaren römischen Einfluß; die antike Literatur registriert Beziehungen. So hatte *Augustus* — schließlich — in *Noricum* sowohl ein verbündetes als auch ein strategisch und ökonomisch wichtiges Grenzland, dessen Bevölkerung so durchdrungen vom lateinischen Geiste war, daß die Besetzung ohne Zwischenfälle verlief und daß ihm sogar die Einführung des römischen Verwaltungsapparates überflüssig erschien. Von Rom aus wurde im Lande nämlich keine Militärverwaltung und auch keine detaillierte civile Organisation vor *Claudius* eingesetzt (19). Das Gros der Verwaltungsarbeit — besonders niederen — muß also in den ersten Dezenien nach der Besetzung vorwiegend in den Händen der alten einheimischen Funktionäre, die das Latein beherrschten, gelegen haben; erst unter *Tiberius* wurden diese Posten von den ersten ausgedienten, im römischen Geist systematisch geschulten Veteranen besetzt. Dieser Personenwechsel und das Absterben des Alten mußte aber bis *Claudius* beendet worden sein, da er das Land in eine Provinz umformen konnte. Unter *Claudius* wählte Rom *Celeia* — wahrscheinlich auf Grund ihrer vorhergehenden Rolle — als Sitz einer Lokalverwaltung mit Zuteilung eines in großen Zügen bekannten Territoriums.

Obwohl in der augusteischen Periode die Tendenz nachweisbar ist, die bürgerlichen Rechte eminenten peregrinen Persönlichkeiten zu verleihen, sie hiedurch zu verbinden und für jene Dienste zu befähigen, bei welchen die *civitas* Vorbedingung war, so mußte — bei der bekannten diesbezüglichen Kargheit des Imperators (16) — in den meisten Fällen (13) doch noch ein schwerwiegender Grund dazu vorliegen, oder ist diese Verleihung als ein rein politischer Zug zu betrachten. Diese Kargheit ist der ethnisch fremden Bevölkerung gegenüber selbstverständlich, da sogar die lateinische Bevölkerung kastenartig steif gegliedert war. Eben deshalb

wikt es bei *Vepo* desto unerwarteter, daß die stille Regel durchbrochen wurde. Dies hebt entschieden seine einflußreiche soziale Stellung im Volke hervor, denn nur so ist im Sinne der regierenden römischen aristokratischen Klasse eine Abweichung erklärbar (17). Das kann bedeuten: im Norischen Reich wurde nach der Annexion die ökonomisch- und sozial führende Schicht wahrscheinlich privilegiert, was analoge Ereignisse (z. B. für Gallien, reg. Cottii, reg. Bocchi usw.) gerade in dieser Epoche klar bekräftigen. Da eine generelle Verleihung der Bürgerrechte im frühen Noricum bis Claudius nicht in Betracht kommt und der Erwerb durch Militärdienst bei *Vepo* ebenso unwahrscheinlich ist (23), bleiben zur Erklärung nur seine civilen Verdienste für das römische Reich (oder Augustus persönlich) übrig. Es ist wahrscheinlich, daß *Vepo* auf eine ruhige Okkupation wirkte — z. B. als Stammesmagnat — und nachher auch beim Verwaltungsdienst verwendet wurde. Dies anzunehmen ist um so plausibler, da er auch die Immunität erhielt, die damals nicht mit der Staatsbürgerschaft zusammen verliehen wurde; diese bekamen vor allen höhere Verwaltungsbeamte (31).

Obgleich generell angenommen wird, daß *Vepo* die *civitas optima iure* erhielt (20), ist dies doch anzuzweifeln, da er eine *tribus* nicht angibt (22). Das *ius Latii* als erste Stufe zur Erlangung des römischen Vollbürgertums ist nach der allgemeinen frühnorischen Lage jedenfalls wahrscheinlicher (21). Bezüglich der *immunitas* ist wichtig hervorzuheben, daß *Vepo* vor der Verleihung *municeps* im wahren Sinne des Wortes war.

Wie intensiv bei den neuen Verhältnissen die Latinisierung um sich griff, zeugt der Grabstein als solcher, aus dem auf Steinhauer in *Celeia* unter *Augustus*, auf den Steinbruchbetrieb am Pohorje, auf Bauätigkeit in der Siedlung sowie auf das Eindringen der Amtssprache geschlossen werden kann. Der Steinmetz — wahrscheinlich im benachbarten *Aquileia* geschult — bediente sich norditalienischer Vorlagen, lebte aber schon in *Celeia*, da ja der Marmor im südlichen Pohorje gewonnen wurde. Aus dem Grabstein kann weiters gefolgert werden, daß Bürgerverzeichnisse bestanden, daß der Grundbesitz evident gehalten wurde, kurz, daß ein relativ präziser Verwaltungsapparat auch für die Epoche zwischen der Besetzung und der Provinzialisierung des Landes bestand.

Prešeren:

PESEM MOJA JE POSODA TVOJEGA IMENA — VAS EST, ECCE

Vas est, grata, tui suavis mea nominis ode
huius cordis eri nominis, ecce, tui;
nominis alta tui per Slavorum populares
vase feretur vox, qua patet orbis iter.
Hoc in vase notis auratis fama legetur
omnibus in populis nominis usque tui.
Cum duo nos erimus cumbae iam praeda Charontis
vase nitebit lux nominis orta tui.
Quam Deliaeve, Corinnae plus Lauraeve dolendum est.
nominis egregii non meminisse tui.

Ljubljana.

Prevedel: S. Kopriva.